

A jövő
megjósolásnak
leghatékonyabb
módja, ha
nekiállunk
megalkotni.

(Peter Drucker)

Azerbajdzsán gazdasági fejlődése

és a magyar-azeri kulturális és diplomáciai kapcsolatok alakulása

Herczeg Adrienn (az EuVI gyakornoka)

Előszó

Az elemzés célja, hogy bemutassa Azerbajdzsán intenzív gazdasági fejlődését, és ismertesse a muszlim állam illetve Magyarország kulturális, valamint diplomáciai kapcsolatait. A történelmi áttekintést követően a szerző ismerteti Azerbajdzsán jelentőségét, s az óriási olaj-, és gázbevételek hatását az azeri gazdaságra.

Külön fejezet is foglalkozik az Európai Unió jelentőségével, mivel a gazdasági talpra állás uniós anyagi segítséggel történt, s 2004-től Azerbajdzsán fő kereskedelmi partnere az EU. A szerző rávilágít, hogy a nyersanyag exportból származó jövedelmek ellenére, az azeri gazdaság egyéb területei alulfejlettek, s hogy nagy kihívást jelent a gazdaság diverzifikálása.

A tanulmány második fele foglalkozik a magyar-azeri kapcsolatok alakulásának ismertetésével, mely során a szerző sorra veszi az együttműködés területeit, s a partnerség elmélyítésének lehetőségeit. A tanulmány egy összefoglalóval zárul.

Jelen publikáció megírásához a szerző a szakirodalom felhasználásán túl

beleépítette több konferencia részvételein elhangzottakat, s az Azerbajdzsán Nagykövetségtől kapott anyagokat.

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program- Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

V. évfolyam 4. szám

2013.
december 10.

TARTALOM

Előszó.....1

Bevezetés.....2

I. Történelmi
áttekintés.....3

III. Gazdasági
jelentősége.....6

IV. Az azeri
kőolaj.....9

V. Az azeri
kereskedelem.11

VI. Magyar-azeri
kapcsolatok....14

Összegzés.....19

Az eddig
megjelent EuVI
Elemzések
listája,
impresszum
.....20-21

Bevezetés

Azerbajdzsán, a dél-kaukázusi térség legnépesebb országa, az utóbbi időben a figyelem központjába került, miután gazdasága a Szovjetunió megszűnését követő hanyatlás után 1996-ra stabilizálódott, s azóta átlagosan évi 10% feletti dinamikával növekszik. A kőolaj- és gázexportból származó jövedelmek óriási változásokat eredményeztek a gazdaságilag elmaradott poszt-szovjet tagköztársaság életében.

Azerbajdzsán 2006-ban 30% fölötti éves GDP növekedési ütemével a világ leggyorsabban fejlődő gazdasága volt, s az európai gázellátásról szóló vitákban az orosz gáz egyik alternatívájaként is fontos szerepet kaphat a muzulmán többségű ország, mely jelenleg szoros és jónak mondható kapcsolatokat tart fenn a nyugati országokkal, az Európai Szomszédságpolitika (ENP/PEV) keretében együttműködik az EU-val, és a NATO partnerségében is részt vesz¹.

Azerbajdzsán függetlenné válását követően kiegyensúlyozott kapcsolatban áll az EU-val, Iránnal és más Kaszpi-tengeri szomszédjaival, az Oroszországi Föderációval, és ugyancsak szoros kapcsolatokat alakított ki az Egyesült Államokkal.

Az Európai Unió nagy segítséget jelentett Azerbajdzsán függetlenné válásának korai éveiben azzal, hogy támogatta az országot a különböző szociális és gazdasági problémák megoldásában². Azerbajdzsán és az EU kapcsolatai

folyamatosan fejlődtek, s ez lehetővé tette az azeri gazdasági teljesítmény javulását. 1992 és 2004 között az EU 400 millió euró anyagi segítséget nyújtott a muszlim államnak³. De ezen időpont óta sok minden megváltozott, s a változások főként az azeri gazdaság erős teljesítményén alapulnak, valamint politikai-szociális stabilitásán, melyet sikerült felépítenie a kezdeti óriási nehézségek ellenére.

Az 1996-ban tapasztalható gazdasági fellendülés alapvetően annak köszönhető, hogy az 1994-es gazdasági nyitást követően beáramló külföldi tőke, és modern technológia segítségével kiaknázhatóvá váltak a szovjet időkben (a Nyugat-szibériai óriáslelőhelyek miatt) elhanyagolt kőolajmezők. Azerbajdzsán a világgazdasági válságot megelőző években a világ legmagasabb GDP növekedéseit produkálta⁴.

A válság ezen dél-kaukázusi országra is hatással volt, de ennek ellenére az azeri gazdaság folyamatosan bővül, és a 2009 évi 9,3%-os növekedése a FÁK országok közül a legdinamikusabb. Az ország pénzügyi helyzete is stabil, külföldi államadóssága kevesebb, mint a GDP 6%-a (2,6 Mrd USD).

Főként diplomáciai okai vannak, hogy a dél-kaukázusi régió államai közül Magyarország külkereskedelmi forgalma Azerbajdzsánnal fejlődik a legdinamikusabban, s Azerbajdzsán piaca még potenciális lehetőségeket rejt hazánk

¹ Azerbajdzsán továbbá tagja az Egyesült Nemzetek Szövetségének, az Európa Tanácsnak, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetnek (OSCE), az Iszlám Konferencia Szervezetének (OIC), a Független Államok Közösségének (CIS), a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködésnek (BSEC), a GUAM-csoportosulásnak, a Nemzetközi Valutaalapnak, a Világbanknak és az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Banknak is. 1992-től tagja a Gazdasági Együttműködési Szervezetnek és megfigyelőként van jelen a Kereskedelmi Világszervezet munkájában (WTO). További információ: http://azerbaijan.az/portal/WorldCommunity/InterOrg/interOrg_e.html

² TACIS, Energia Charta Megállapodás

³ Ebből az összegből 116,5 millió eurót technikai támogatásra, 57 millió eurót élelmiszerbiztonságra és 176, 2 millió eurót humanitárius tevékenységek támogatására fordítottak.

⁴ Azerbajdzsán 2005-ben 26,4%-os, 2006-ban 34,5%-os, 2007-ben 25,0%-os, 2008-ban pedig 10,8%-os GDP növekedést ért el.

számára. Az ásványkincsekben gazdag azeri állam a magyar befektetőket is vonzza, ráadásul a muszlim országban keresztül könnyebb az orosz piacra való bejutás is.

Főként gépeket és berendezéseket, feldolgozott termékeket, élelmiszereket, ital- és dohánytermékeket exportálunk a dél-kaukázusi országba, míg a behozatal elenyésző (feldolgozott szerves vegyi anyagok).

Importunk azonban jelentősen megugorhat az elkövetkező években, amennyiben az általunk is szorgalmazott Nabucco⁵ projekt azeri energiaforrásokkal valósul meg.

I. Történelmi áttekintés

Azerbajdzsán történelme során mindössze két alkalommal, először 1918-tól 1920-ig, majd a Szovjetunió szétesését követően volt független, s ma is az. Útja a végleges függetlenségig meglehetősen hosszú volt⁶. Tagja lett a rövid életű Transzkaukázusi Demokratikus Szövetségi Köztársaságnak, majd mikor ez a szövetség 1918 májusában feloszlott, Azerbajdzsán kikiáltotta a független Azerbajdzsáni Demokratikus Köztársaságot.

Ez volt az első demokratikus parlamenti köztársaság a muszlim világban, igaz, alig 23 hónapig létezett, ugyanis 1920 áprilisában a bolsevik XI. Vörös Hadsereg meghódította. 1920. április 28-án a bolsevikok Bakuban kikiáltották az Azerbajdzsáni Szovjet Szocialista Köztársaságot.

1922-ben szintén a három dél-kaukázusi ország része lett a Transzkaukázusi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaságnak, amely a Szovjetunió tagállama volt. 1936-ban felosztották a Transzkaukázusi Köztársaságot, majd 1940-től az Azerbajdzsáni Szovjet Szocialista Köztársaság egyike lett a Szovjetunió 15 tagállamának.

Az 1940-es években Azerbajdzsán látta el olajjal a Szovjetuniót, s majd 600 000 azeri katona harcolt a fronton a náci Németország ellen. Maga Hitler is kísérletet tett a híres bakui olajlelőhelyek elfoglalására az *Edelweiss* hadművelet keretében.

⁵ Azerbajdzsán több alkalommal is hangsúlyozta, hogy a Nabucco gázvezeték építése kapcsán az EU részéről kevesebb politikát, és több gyakorlati intézkedést tart kívánatosnak. (A Nabucco-kérdésről bővebben ld. Túrke András István : « Kudarca itélt-e a Nabucco projekt? - Az EU energiapolitikai lehetőségeiről világpolitikai perspektívába », *EuVI Elemzések*, I/3., 2009.04.29.

⁶ Southern Caucasus. Forrás: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/southern-caucasus/index_en.htm Letöltés ideje : 2013. jan. 20.

Az új, független Azerbajdzsánhoz vezető hosszú út következő lépése, a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkárához, a Mihail Gorbacsov által kezdeményezett glasznoszty politikához kapcsolódik, melynek hatására megnövekedett a nyugtalanság és etnikai feszültség a Szovjetunió különböző régióiban, köztük az Azerbajdzsán területén található Hegyi-Karabah területén is⁷.

Azerbajdzsánban zavargások törtek ki, s Moszkva képtelen volt megoldást találni a felforrósodott helyzetre. A Szovjetuniótól való elszakadási törekvések egyre erőteljesebben törtek a felszínre.

Ezen folyamatok közvetlenül vezettek a bakui fekete januárhoz⁸. 1990. január 19-én késő este 26 000 fős szovjet csapat rohamozta meg Azerbajdzsán fővárosát, Bakut. A fekete január, fekete szombat, vagy más néven a januári mészárlás során, több mint 130 azeri vesztette életét, legalább 700 civil megsebesült, s emberek százait hurcolták el otthonaikból.

Ez volt az azeri függetlenségi mozgalom erőszakos elnyomásának megtestesülése. A fekete januárt tekintik az Azerbajdzsáni Köztársaság újjászületésének. Az 1990-es évek végén kikiáltották a független Azerbajdzsáni Köztársaságot a Szovjetunió belülről, és visszaállították az Azerbajdzsáni Demokratikus Köztársaság kissé módosított zászlaját állami jelképnek.

1991. szeptember 8-án megtartották az országos választásokat, ahol az egyetlen jelöltet, Ajaz Mutalibov-ot megválasztották elnöknek.

1991. október 18-án Azerbajdzsán Legfelsőbb Tanácsa kikiáltotta az ország függetlenségét, amit 1991 decemberében (amikor a Szovjetunió hivatalosan feloszlott) népszavazással is jóváhagytak. A függetlenség első éveit beárnyékolta az Örményországgal, Hegyi-Karabahért vívott háború⁹.

1994 végére Azerbajdzsán elveszítette nemzetközileg elismert területének 16%-át, köztük Hegyi-Karabahot is, ráadásul a háború miatt 600 000 azeri menekült az ország keleti részébe.

Az elmúlt huszonöt év egyik legnagyobb jelentőségű történelmi eseménye volt a Szovjetunió szétesése. A bipoláris világrend összeomlott, mely a mai napig mélyen ható politikai, társadalmi és gazdasági nyomokat hagyott a közép-ázsiai országok életében.

A volt tagországok gyenge lábakon álló gazdaságának legjelentősebb támaszát az orosz gazdasággal való összefonódás jelentette, ami által erős függőség alakult ki Oroszország felé.

Az egykori tagállamok, szuverenitásuk megőrzése érdekében, valamint az Oroszországgal való gazdasági összefonódás csökkentése céljából, nyugati és keleti irányú kapcsolatokat kerestek.

Ez azonban Oroszországnak a térségbeli biztonságpolitikai és hatalmi pozícióját veszélyeztette, ezért Moszkva retorziókkal büntette ezen országokat¹⁰.

Felértékelődött a közép-ázsiai országok közül azon államok gazdasági értéke, melyek jelentős mennyiségű energia-hordozóval rendelkeztek. A térségben

⁷ A Hegyi-Karabah területért folyó folyamatos rivalizálás Örményország és Azerbajdzsán között több mint egy évszázados múltra tekint vissza, mely a keresztény örmények és a muszlim törökök és perzsák közötti, a befolyásért vívott versenyből eredeztethető. A karabahi terület határait illetően eltérő véleményen van Azerbajdzsán és Örményország. Mindkét nép magáénak tartja a területet, s a történelem folyamán számos fegyveres összeütközésre került sor a terület birtoklásáért, melyet véres háborúk és kegyetlen pogromok kísérték. Az ellentét máig nagyon éles, és a helyzet megoldatlan.

⁸ *January Massacre*. Forrás: <http://www.january20.net/> Letöltés ideje: 2013. jan. 22.

⁹ A hegyi-karabahi konfliktus a világpolitika és a kaukázusi régió máig ható és megoldatlan problémájaként okoz gondot a politikusoknak, államférfiaknak. 1988-tól napjainkig a konfliktus több mint húsz ezer áldozatot követelt, s a menekültek száma eléri a másfél milliót. A felek 1994-ben tűzszüneti megállapodást írtak alá, mely a mai napig érvényben van, de a helyzetet nem oldotta meg. Ma a terület de jure Azerbajdzsán területét képezi, de facto pedig Örményország irányítása alatt áll.

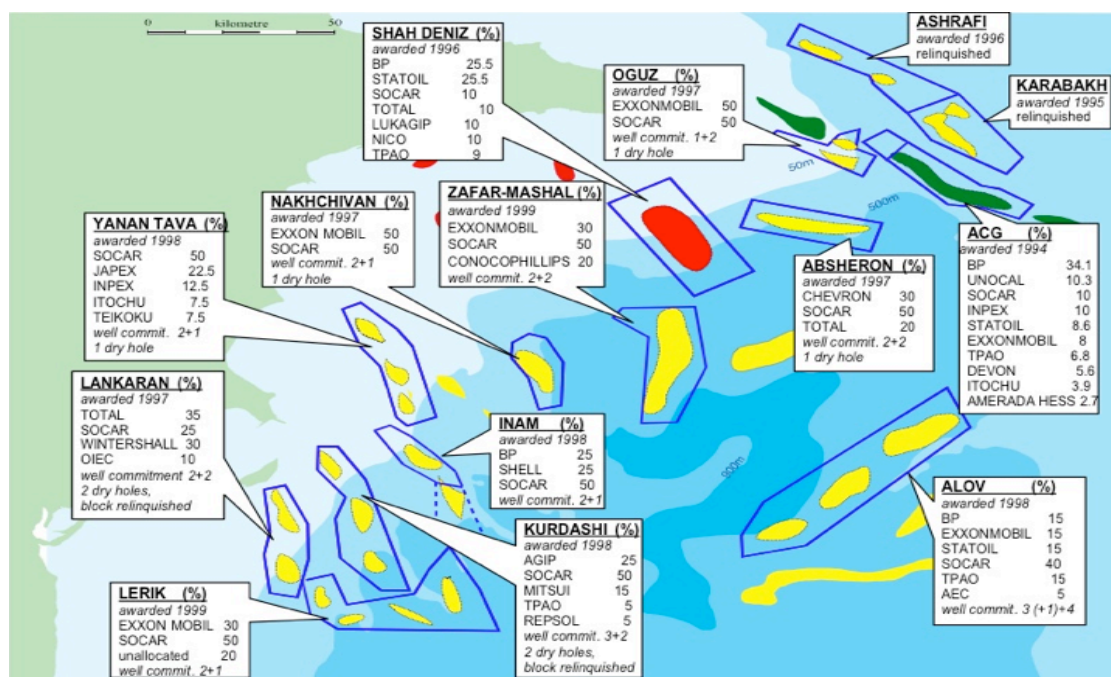
¹⁰ Grúzia esetében például azt a szankciót szabta ki, hogy megtiltotta a grúz borok oroszországi exportját.

való befolyásért nemcsak Oroszország és az Egyesült Államok, hanem az energia-hordozóktól oly nagymértékben függő Európai Unió és Kína is küzd.

Azerbajdzsán kapcsolatrendszere szomszédjaival igen összetett. Oroszország egyértelműen versenytársa az európai piacokért folytatott küzdelemben, mert ellenérdekel az azeri kőolaj és földgáz-export jelentős növelésében.

Térkép: Azerbajdzsáni olaj-, és gázmezők a Kaszpi tengerben

Forrás: <http://bittooth.blogspot.hu/2011/12/ogpss-looking-at-azerbaijan-future-fuel.html>

Nagy probléma, hogy a mai napig vitatottak a pontos határok a Kaszpi-tengeren, ahol a legjelentősebb gázmezők vannak. A kaszpi-tengeri olaj-, és gázmezők esetében elmondható, hogy az SOCAR (Azerbajdzsán Állami Olajvállalat) részesedése sehol nincs 50% felett.

Sok japán, angol és amerikai vállalati részesedésről beszélhetünk, továbbá vannak német, iráni, olasz, török, spanyol, norvég, orosz és magyar befektetők is. Magyar részről a *MOL Hungarian Oil and Gas Plc* van jelen az azeri piacon.

A kaukázusi konfliktusok hátterében, így Azerbajdzsánban is meghatározó, hogy korábban évtizedekig a volt Szovjetunió külön tagköztársasága volt.

Napjainkban az azeri területen található Hegyi-Karabakh Köztársasággal fennálló konfliktus¹¹ következtében az örmény határterületek környékét, valamint az ország észak-nyugati részét fegyveres felkelők tartják ellenőrzésük alatt.

Több tüzszüneti megállapodás ellenére előfordulnak határ közeli fegyveres konfliktusok.

Azerbajdzsán és Örményország közötti

feszültség alapja többek között Hegyi-Karabakh területének hovatartozásáról régóta rendezésre váró kérdés. Ennek következményeként több erőszakos cselekmény bontakozott ki a térségben, köztük 1988-ban is.

Ekkor a konfliktusok miatt örmények ezreinek kellett távoznia az országból, ráadásul a vitában nem hozott megoldást az sem, hogy 1991-ben, a Szovjetunió felbomlásával Azerbajdzsán és Örményország politikai szempontból függetlenné válhatott.

¹¹ « Regions and territories: Nagorno-Karabakh », *BBC NEWS*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/3658938.stm, Letöltés ideje : 2013. máj. 20.

Az 1990-1994 között folyó háborúban, az örmények mélyen behatolva Azerbajdzsán területére, Hegyi-Karabahal együtt az azeri terület egyharmadát megszállás alatt tartották, s végül a Hegyi-Karabah tartomány elszakadását Azerbajdzsán csak katonai erő bevetésével tudta megakadályozni.

Az Azerbajdzsáni Köztársaság továbbra sem ismeri el Hegyi-Karabah Köztársaságot, melynek „*egyik példája, hogy megtagadja, és az azeri szabályok megsértéseként minősíti a karabahi vízummal érkező Azerbajdzsánba történő belépést, illetve annak kísérletét*¹².”

II. Azerbajdzsán gazdasági jelentősége

Azerbajdzsán stratégiai elhelyezkedése (Európa és Ázsia között fekszik félúton) nagy vonzerőt jelent az EU tagállamok számára, hogy gazdasági és politikai kapcsolatokat építsenek ki az országgal¹³.

1991-ben, a függetlenség kikiáltásával új feladat hárult az ország vezetésére, ugyanis végre nem külső érdekek alapján, hanem saját maguknak, saját érdekeik alapján kellett meghatározni a stratégiát.

Ez azonban politikai és gazdasági okok miatt nem volt egyszerű, mert az ipar és a mezőgazdaság is a szovjet piac ellátására épült ki. Óriási olaj- és vegyipari, kohászati vállalatok, nagyipari gazdaságok jellemezték¹⁴.

A Szovjetunió megszűnésével Azerbajdzsán elveszítette a hagyományos ipari és mezőgazdasági felvevőpiacait, melynek hatására 1991 és 1997 között 55%-kal esett vissza a reál GDP.

Jellemző volt továbbá, hogy a termelt nyersanyagok nagy részét feldolgozatlanul exportálták. Azerbajdzsánban nem építették ki a feldolgozáshoz szükséges üzemeket, így a nyersanyagokat a Szovjetunió más részeiben dolgozták fel¹⁵.

1994-95-ben indult el a stabilizációs politika, mely a posztszovjet országok között kiemelkedően sikeresnek mondható, s melynek hatására a GDP 1998-tól növekedési pályára állt.

Heydar Aliyevtől származik az energiastratégia kidolgozása, mely sikeressé tette az országot, s melynek köszönhetően Azerbajdzsán gazdasága meredeken

¹² Vass András : *A Kaukázus térségének aktuális kérdéseiről*. Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja, 2005. 3. oldal. www.hm.gov.hu/files/9/2136/kaukazu.doc , Letöltés ideje : 2013. ápr. 20.

¹³ Egykor a selyemút karavánszerájai szeltek a dél-kaukázusi hegyeket, mely újraélesztésének érdekében projekteket indítottak el. A közös infrastrukturális projektek, mint például a Baku-Tblisi-Kars vasútvonal kiépítése nem titkoltan az egykor virágzó kereskedelmi útvonalak újjáélesztését célozzák

¹⁴ Termékek például: gyapot, gabona, gyümölcs, dohány és tea

¹⁵ Figyelembe kell venni azonban, hogy több posztszovjet ország esetében, így itt is fenntartásokkal kell kezelni az adatokat, mert a Világbank becslései szerint a feketegazdaság jelenleg is a GDP mintegy felét teszi ki, azaz a GDP egy része nagy valószínűséggel a nem hivatalos szektorba került át.

haladt feljebb. Ezen stratégia az ország nagy olaj-, és gáztartalékaira épült, melyek exportjával a muszlim ország óriási bevételekre tett szert.

Az azeri állam a Kaukázus térségének felértékelődő kulcsállamaként tekinthető, amelyben meghatározó szerepet játszanak a területén található energiaforrások. Az azeri gazdaság erős talpazata a nagy mennyiségű kőolaj- és földgázvagyon, melyek kitermelése a Kaszpi-tengeren, az Apseron-félszigeten és a Kura torkolatvidéken történik.

A kitermelt olaj szállítása gondot okozott olyan szempontból, hogy míg az azeri szállítások Oroszországon keresztül történtek, addig a meghatározó olajvállalatok (például az amerikai Exxon Mobile, a Chevron, az Unocal, vagy az angol British Petrol) nem kívántak Oroszországon és Iránon át vezetéket kiépíteni.

Ezen problémára a megoldást az azerbajdzsán, grúz, török és kazah elnök jelenlétében Baku mellett ünnepélyesen felavatott 1700 kilométer hosszú Baku-Tbiliszi-Ceyhan (BTC)¹⁶ kőolajvezeték jelentette, amely a Kaszpi-tenger olaját szállítja a Földközi-tengeri török kikötőbe.

Ezáltal Oroszországot megkerülve, a térségbeli országok összeköttetésbe kerültek a világgpiaccal, mely nagy előrelépést jelentett. Nagy politikai jelentőséggel bír, hogy a Nyugat számára létfontosságú lesz az érintett országok biztonságának segítése, valamint az éves szinten akár 85 millió tonna olaj továbbítására alkalmas vezeték felett ellenőrzést gyakorló országok demokratizálása.

A kőolajvezeték létrejöttében jelentős szerepe volt az Egyesült Államoknak, melynek egyszerre két célt is sikerült elérnie. Egyrészt háttérbe szorította az orosz érdekeket, másrészt az iráni térség megkerülésével csökkent az olajfüggősége a Perzsa-öböltől. A vezeték finanszírozása is érdekességeket rejt magában: a

Térkép: Baku-Tbiliszi-Ceyhan kőolajvezeték
Forrás: <http://irishantiwar.org/node/255>.

¹⁶ Azeri BP. Forrás: <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=16002865&contentId=7020378>, Letöltés ideje: 2013. okt. 22.

mintegy 2,4 milliárd dolláros beruházásban jelentős szerepet vállalt a brit gyökerekkel rendelkező BP óriáscég, valamint a konzorciumi munkákban feladatokat vállaltak a következő érdekeltek: az azeri SOCAR olajtársaság, az olasz ENI, a japán Itochu, a török TPAO, a francia Total, a norvég Statoil, és az amerikai Unocal is.¹⁷

Az új vezeték egyúttal érzékelteti a térségben kialakuló új típusú politikai relációkat is. Kiemelkedően fontos, hogy a kőolajvezeték nem a Moszkvához közelebb álló Örményország irányába, hanem kerülővel ugyan, de Grúzián keresztül halad. Fontos momentum, hogy a vezeték avatásán Azerbajdzsán, Kazahsztán, Grúzia és Törökország államelnökei mellett jelen volt az USA energiaügyi minisztere, Samuel Bodman is, mely világosan mutatja, hogy az Egyesült Államok kiemelt partnerként kezeli Grúziát és Törökországot is.

Azerbajdzsán tagja a GUUAM¹⁸ nevű csoportosulásnak, újabb nevén a GUAM-nak, amelyet Grúzia, Ukrajna, Üzbegisztán, Azerbajdzsán és Moldova alkotnak. A szervezet egyik legfontosabb célja, hogy kialakítson a Független Államok Közösségén belül egy Oroszországgal szembeni alternatív csoportosulást. Ez a törekvés lehetővé teszi az Egyesült Államok számára, hogy hadtesteket tartson fenn Grúziában, Üzbegisztánban és Azerbajdzsánban.

Az azerbajdzsáni gazdasági érdekek mentén több hatalom is érdekelt. Számos olyan probléma merül fel az országban, melyek kezelése a jelentős befolyással bíró nagyhatalmakat, térségbeli politikájuk kialakításában együttműködésre kényszeríti.

Azerbajdzsán 1993-tól hivatalban lévő köztársasági elnöke 2003-ban hunyt el

(Heydar Aliyev). Öt fia, Ilham Aliyev követte az államfői poszton. Történetek ugyan lépések az Egyesült Államok részéről a demokratizálódási folyamat elősegítése érdekében, de úgy tűnik, egyelőre sem az USA, sem Oroszország érdekei nem kívánják a jelenlegi államfő megbuktatását.

Ezt támasztja alá például az Európa Tanács 2005 márciusában Azerbajdzsánhoz intézett felszólítása, hogy a börtönökben fogva tartott, mintegy hétszáz politikai foglyot engedjék szabadon a sajtószabadság biztosítása érdekében.

Ugyanakkor az azeri fél bizalmatlan is, hiszen fennáll a lehetősége, hogy a Grúziából esetlegesen kivonásra kerülő orosz egységeket Örményországba csoportosítják át, amely a térségben Baku szomszédja, és egyben legfőbb riválisa.

A bizalmatlanság egyik oka, hogy az örmény lakossággal rendelkező, de azeri területhez tartozó Hegyi-Karabah, a közel négyéves háborúskodást követően 1994-ben, örmény fennhatóság alá került. Jereván Oroszország egyik legszo-rosabb szövetségese a térségben, bár nincs közös határa Örményországgal.

¹⁷ A vezeték finanszírozása : ld. Vass András : *A Kaukázus térségének aktuális kérdéseiről. op. cit.*

¹⁸ « The GUUAM Group: history and principles. » November 2000., <http://www.guuam.org/general/history.html> , Letöltés ideje : 2013. jan. 20.

IV. Az azeri kőolaj

Azerbajdzsáni területeken a kőolajat ősidők óta ismerték és használták. Maga az Azerbajdzsán név perzsául a *Tűz országát* jelenti, elsősorban mintegy a földfelszínen is megjelenő kőolajra utalva.

Az első olajkutat 1844-ben helyezték üzembe, s az 1870-es évek óta iparszerűen bányásszák a nyersanyagot.

Érdekesség, hogy a Nobel-testvérek vállalata az első olajtermelők között volt. 1900 környékén, tehát a századfordulón a világ teljes olajtermelésének felét, a mintegy 100 millió tonnás éves termelést, Baku adta.

Ugyanebben az időben az USA 9 millió tonnát termelt. A szovjet időkben is jelentős olajtermelő maradt, a II. világháború idején az ország olajtermelésének 75 százalékát adta. Ez volt a fő oka annak, hogy a német hadsereg fő célpontjává a bakui olajlelőhelyek váltak, amelyeket végül nem ért el.

1994-ben ugyan elkezdték a tenger alatti lelőhelyek kitermelését, de megfelelő technológia hiányában, illetve a szibériai óriáslelőhelyek előnyben részesítése miatt a feltárásokat felfüggesztették, a források kiaknázatlanok maradtak.

Azerbajdzsán számára a kitörési lehetőséget egyértelműen a kőolaj jelentette. Nyugati cégekkel az első szerződést 1994-ben kötötték meg, amely egy 7,5 milliárd dolláros megállapodás¹⁹ volt²⁰.

Mára 20 nagyobb mezőre, 30 vállalattal, 15 országból van megállapodása Azerbajdzsának, ami becslések szerint 60 milliárd dollár értékű befektetési ígéretet jelent.

A kutatási koncessziókat 3-5 évre adják a vállalatoknak, amely kiterjeszhető 25 évre, amennyiben találnak a kereskedelmi szempontból kiaknázható kőolajat. A legjelentősebb koncesszió-birtokos az *Azerbaijan International Oil Company* (AIOC). Az AIOC a *British Petrol* (BP) vezetésével alakított, de számos más érdekelt ország olajvállalatait is magába foglaló konzorcium, melynek részesei a következők:

1. táblázat: AIOC részvényesei²¹

Érdekelt fél	Vállalat	Részesedés %
Angol	British Petrol	30%
Azerbajdzsáni	SOCAR	25%
Amerikai	Chevron	8,9%
Norvég	Statoil	8,7%
Török	TPAO	6,5%
Olasz	Eni/Agip	5%
Francia	Total	5%
+ 2-2 Japán és USA cég		2-3 %

Az AIOC adja az azeri termelés 80 százalékát, míg az állami kézben lévő SOCAR (*State Oil Company of the Azerbaijan Republic*) termelése a kimerülő régebbi mezőkön csökken.

Az AIOC a modern technológia alkalmazásával több Kaszpi-tengeri lelőhelyből végzi a kőolaj kitermelését. Az elmúlt évek olajárrobbanása éppen jókor érte Azerbajdzsánt, hiszen 2005-ben készült el a már korábban említett Baku-Tbiliszi-Ceyhan kőolajvezeték.

¹⁹ S melyet „az évszázad szerződésének” is szoktak nevezni. Forrás : « Azerbaijan's „Contract of the Century”», *Azerbaijan International*, Winter 2004, pp. 26-28, 65. http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/24_folder/24_articles/24_aioc.html , Letöltés ideje : 2013. márc. 12.

²⁰ « Azerbaijan International: *Oil sector.* » Forrás: <http://www.azer.com/aiweb/categories/topics/Oil/oil.html> , Letöltés ideje : 2013. ápr. 20.

²¹ Szigetvári Tamás: « Azerbajdzsán gazdasága és az energiaszektor. », p. 154., www.vki.hu/kke_4_szigetvari.pdf, Letöltés ideje : 2013. febr. 17.

Azerbajdzsán olajtermelése 2004-től kezdve folyamatosan növekedett, 2005-ről 2007-re a termelés csaknem duplájára nőtt. A termelés igen nagy részét exportálták, mely az olajszektorból származó jövedelmeket gyarapította.

Míg 2005-ben a GDP 9,8%-a az olajszektorból származott, addig 2007-re ez a szám elérte a 19,7 %-ot. Ez azért következhetett be, mert az azeri gazdaság exportjának több mint 90%-át tette ki az olaj.²²

2. táblázat²³

Azerbajdzsán nyersolajkitermelése	
Év	olajtermelés (millió hordó)
2012	320.667
2011	338.467
2010	379.224
2009	375.807
2008	332.07

2011-től azonban csökkenés figyelhető meg, melynek következtében az olajból származó jövedelmek is alacsonyabbak. Utóbbinak az az oka, hogy a muszlim állam az olajexporttól való függését mérsékelni igyekszik, melynek egyik eszköze az export diverzifikálása.

2011-ben az olajkitermelés nem haladta meg az 43 millió tonnát, 2012-ben pedig ugyancsak csökkent ez a mennyiség. 2012-ben a legnagyobb termelés csökkenést az Azeri-Chirag-Gunsehli (ACG) tengeri olajmezőn hajtották végre.

2013-ban egy hónap alatt, augusztusról szeptemberre 6,2%-al csökkent Azerbajdzsán olaj termelése. A 2010-es évben a legtermékenyebb hónapban 4,5 millió tonna olajat termeltek ki, 2011 évet illetően márciusban termelték ki a legtöbb olajat, 4,104 millió tonnát, míg 2012-ben január hónap volt az olajkitermelés

szempontjából a legtermékenyebb, de az érték csupán 3,9 millió tonna volt.

Látható, hogy a kitermelés nagysága folyamatosan csökkent, és máig csökken.

2013-ban a kőolajipari termékek tették ki a teljes azeri export 84,75%-át január és szeptember hónapok között, míg 2012-es évben 84,6% volt ez az érték, 2011-ben 86,62, 2010-ben pedig 86,53%²⁴ (a fennmaradó százalékok: olaj- és gázipari berendezések, mezőgazdasági és kohászati termékek)²⁵.

Éppen ezért, az olajárak bármilyen irányba történő drámai változása, nagymértékben befolyásolhatja a gazdaság összes mutatóját²⁶.

Azerbajdzsán számára a legnagyobb kihívást az jelenti, hogy milyen gyorsan és hatékonyan tudja az úgynevezett nem-olaj szektorba tartozó ágazatokat fejleszteni, melynek érdekében az országnak elsősorban korszerű technológiára és *know-how*-ra van szüksége.

²² « Azerbaijan trade with the EU trade with the World from 2005 to 2009 », ? , Letöltés ideje : 2013. jan. 18.

²³ Azerbaijan's oil production falls by 6,2% in September: <http://caspienbarrel.org/index.php/en/extensions/materials/4155-azerbaijan-s-oil-production-falls-by-6-2-in-september>, Letöltés ideje : 2013. jan. 18.

²⁴ *Idem, ibidem.*

²⁵ A forgalom realizálódása: 45% az EU-val, 26% a FÁK országokkal.

²⁶ A világgazdasági válság nyomán a kőolaj világpiaci ára drasztikusan csökkent, mely következtében az azeri export a 2008 évi 47,8 milliárd euróval szemben 2009-re 13,2 milliárd euróra csökkent, ami 73,4%-os visszaesést jelentett.

V. Azerbajdzsán kereskedelme

Energia-stratégia

Az ország belpolitikai helyzete stabil, azonban demokratikusnak csak korlátozottan nevezhető. Azerbajdzsán nemzeti vezetőjéhez, Heydar Aliyev nevéhez fűződik az energia-stratégia kidolgozása, ami lendületbe hozta az azeri gazdaságot. A stratégiának köszönhetően az azerbajdzsáni gazdaság több milliárd dolláros bevételekkel számolhatott.

Az ország pénzügyi helyzete folyamatosan javult, melyet jól mutat, hogy míg 2004-ben 30%-os deficittel kellett számolnia, míg ez a számadat 2007-re 30%-os többletre váltott. 1999-ben hozták létre az Állami Olajalapot²⁷, vagyis a SOFAZ-t, melynek feladata a kőolajból és földgázból származó egyre jelentősebb többlet bevételek kezelése.

A SOFAZ bevételei az elmúlt években gyors növekedésnek indultak: 2007-ben 3 milliárd dollárt kezel az Alap, míg 2008 decemberében már 11 milliárdot. 2024-ben pedig ez az érték elérheti a 400 milliárd dollárnyi bevételt is. Az Alap célja, hogy az infláció elkerülése érdekében leválassza a szénhidrogén kitermeléséből származó jövedelmeket a gazdaságról.

A cél tehát az, hogy a kőolajból és földgázból származó bevételek lehetőleg ne a költségvetésbe kerüljenek, de az Alap se vegye át a költségvetés feladatait.

A SOFAZ igyekszik megteremteni az olajpénzek felhasználásába vetett bizalmat, amit fényjelez konzervatív politikája is, mert külföldi kormányzati és intézményi kötvényekbe fekteti be a kezelt pénzeket, míg külső alapkezelőnek a *Deutsche Bank* és *Credit Suisse* érdektségébe tartozó *Clariden Bank*ot kérte fel. A bevételeket illetően, a SOFAZ

bevételeinek egy részét felhasználja, például projektek finanszírozására.

A finanszírozott projektek közül kiemelkedik a karabahi konfliktus következményeként elmenekült mintegy félmillió ember lakhatásának biztosítása, és az infrastruktúra fejlesztése. A SOFAZ közvetlenül Aliyev elnök alá tartozik, aki maga nevezi ki az Alap vezetőit is.

Az olajjövedelmek hatására az ország 1994-es 1800%-ról az ezredfordulóra 2% alá tudta csökkenteni inflációját az Azerbajdzsáni Köztársaság. Az infláció mértéke 2007-ben 16,7 százalékon állt, majd még ez év decemberében már 19,5%-ra növekedett.

Ebben közrejátszott az energiaárak drasztikus emelése, s hogy a gazdaság egyelőre nem képes felszívni a gazdaságba beáramló jövedelmeket. A nyugdíjak és a bérek rohamosan emelkednek, a lakossági fogyasztás nő, s a 2007-ben 63 százalékkal megnövekedett állami beruházások is inflációt gerjesztettek.

Az azeri gazdaság struktúrája folyamatosan átalakul. A foglalkoztatottak harmada dolgozik a mezőgazdaságban, amely a GDP alig 6%-át adja.²⁸ A viszonylag kevés munkaerőt foglalkoztató energiaszektor teszi ki a GDP majd negyedét, a költségvetési bevételek több mint felét, míg az exportnak a 85 százalékát.

A problémát az jelenti, hogy túlságosan az energiaszektorra támaszkodik a gazdaság, s nagy mértékben ki van téve az energiaárak alakulásának. Az energiaárak bármely irányba történő drasztikus változása hatalmas változásokat idézhetne elő az azeri gazdaságban is.

A mezőgazdaság tehát, ahol a lakosság közel 40%-a dolgozik, csökkenő gazdasági súlya ellenére, még mindig központi szerepet tölt be az ország életében. Azerbajdzsánnak, változatos klímája

²⁷ SOFAZ, <http://www.oilfund.az/en/content/2>, Letöltés ideje : 2013. jan. 25.

²⁸ Szigetvári, op. cit., p. 160.

miatt rendkívül sokféle mező-gazdasági termék termelésére nyílik lehetősége. Főként gyapotot, dohányt és gabonát termeltek a szovjet időkben, és termelnek még ma is. Agrártermékeinek nagy részét főként az EU országaiba, az Egyesült Államokba, Izraelbe, Oroszországba és Indonéziába exportálja.

A magas export miatt a hazai szükségletek kielégítését importból (EU, Oroszország, Törökország, Ukrajna, Kína) kénytelen fedezni, annak ellenére, hogy az ország képes lenne az önellátásra. A termőföldi privatizációk nyomán kisgazdaságok jöttek létre, amelyek áttértek a gépesítés nélküli és kisebb területen való gyümölcs- és zöldségtermesztésre.

Az utóbbi években a török, orosz és iráni termékek ellepték az azeri piacot, mellyel a hazai termelők igen nehezen tudják tartani a versenyt, ugyanis ők nem exportképesek, a megfelelő technológia és tőke hiánya miatt.

Azerbajdzsánban az ipart nem csupán az olajipar jelenti, hanem az arra építő vegyipar és a vaskohászat is jelentős, illetve a textilipar is fontos. Az olajnak csak nagyon kis része kerül otthoni feldolgozásra, nagyobb részét feldolgozatlanul exportálják.

Két olajfinomítóval rendelkezik az ország, amelyek összkapacitása 22 millió tonna évente. Az azeri vegyiparnak (azeri vegyipari cég például az NB Group OJSC) modernizációra lenne szüksége, hogy nemzetközileg is versenyképes termékeket tudjon előállítani.

A textilipar is igen visszamaradott, még a szovjet időkben élte fénykorát, mára

ennek az iparágak is hatalmas összegekre lenne szüksége az újbóli fellendüléshez. Az iparfejlesztési elképzelések a textilipart a gazdaság egyik húzóágazatának képzelik el, így nagy figyelmet fordítanak fejlesztésére.

Azerbajdzsánban található a Kaukázus legnagyobb vasérclelőhelye, de a kohászat szintén a szovjet időkben virágzott, mára ez is lepusztult. A gépipar az olajipari gépgyártásból fejlődött ki, s ígéretes tárgyalások folynak többek között a Renault-val kisteherautók gyártásáról.

Az EU szerepe

2004-től Azerbajdzsán fő kereskedelmi partnere az EU, s a kereskedelmi kapcsolatok mozgatója egyértelműen az energia. A Nabucco²⁹ gázvezeték a tervek szerint 2012-ben már el kellett kezdeni építeni, s 2015-ben már működnie is kellene.

Ma már nyílt titoknak számít, hogy a Nabucco projekt sikere Azerbajdzsán csatlakozási hajlandóságán múlik, mivel más forrásból igen nehézkesen lehetne földgázt juttatni az atlanti háttérű vezetékbe, de mára úgy tűnik, hogy a Nabucco gázvezeték nem kap gázt az azerbajdzsáni Shah Deniz 2 lelőhelyről. És jelen van még a Déli Áramlat elnevezésű vezeték is.

A Nabucco és a Déli Áramlat ellentéte nem korlátozódik a térképen meghúzott nyomvonalakra, mert alapjuk egy *morális választás*: Moszkvához való viszony kérdése. Igaz, hogy mindkét vezeték célja a « megbízhatatlannak » és « fizetéképtelennek » titulált Ukrajna kikerülése, de a

²⁹ A Nabucco Törökországból szállítana földgázt nyugati irányba, Bulgárián, Románián és Magyarországon keresztül Ausztriáig. A projektet támogatja az Európai Unió és az Egyesült Államok is, remélve az orosz földgáztól való fügés enyhülését. A vezeték megépítésének becsült költsége 8 milliárd euró, finanszírozása azonban máig megoldatlan. Még az sem teljesen világos, ki fog gázt adni az Oroszországot megkerülő vezetékbe. Első körben Azerbajdzsánra és Irakra számít a Nabucco Gas Pipeline International GmbH konzorcium igazgatója. Ezen országok az elképzelések szerint 8-8, vagy esetleg 8-10 milliárd köbméter gázt tudnának adni a Nabuccóba. Majd a második szakaszban csatlakozna a jelentős gáztartalékokkal rendelkező közép-ázsiai Türkmenisztán is. Igaz, hogy Türkmenisztán hajlandó lenne csatlakozni, de ehhez rendezni kellene a Kaszpi-tenger rendezetlen jogviszonyát, ami azonban jelen helyzetben nem érdeke sem Oroszországnak, sem pedig Iránnak.

Nabucco-terv magában foglalja az Orosz Föderáció kiiktatását is.

Baku külpolitikáját illetően Alijev elnök nem hajlandó szakítani Moszkvával, de még csak konfliktust sem vállal északi szomszédjával. Az *Azerbajdzsán Állami Olajvállalat* (SOCAR) legfontosabb partnerei az orosz Gazprom és az olasz ENI.

Ráadásul a SOCAR és a Gazprom több éves szállítási megállapodást kötött, így a teljes azeri termelés jelentős része már nem is lekötött. 2008-ban az Európai Unió 2,1 milliárd euró értékben exportált cikkeket a dél-kaukázusi államba, míg behozatala 10,5 milliárd euróra rúgott³⁰.

Az EU-ból származó import 40%-át különböző gépek tették ki, 12,5%-át közlekedési eszközök, felszerelések. Az Azerbajdzsán Köztársaságtól származó export 99%-ban ásványi termékeket (mint például üzemanyag, gáz, olaj) foglalt magában. 2010-ben az EU teljes kőolaj-importjának 3,9%-a származott Azerbajdzsánból, míg a legnagyobb része, 30 %-a Oroszországból.

Azerbajdzsán kereskedelmét illetően az import 2009-ben 4 380 millió euró volt, amelyből 1 172 millió euró értékben az Európai Unióból származott behozatal. Ez azt jelenti, hogy az azeri import 26,76%-a az EU-val bonyolódott.

Összességében az azeri export 9 985 millió euró volt, ebből 4 542 millió euró értékben az EU-ba exportált, tehát a kivitel 45,49%-a az EU országokban realizálódott.³¹

Az Európai Unió 2009. évi importja 1 200 054 millió euró, Azerbajdzsánból 7 298 millió értékben importált. 2009 évi export 1 09 128 millió euró, Azerbaj-

dzsánba 1 612 millió euró értékben szállított termékeket. Ebből jól látszik, hogy az unió teljes importjának 0,6%-a származik a dél-kaukázusi országból, míg a kivitel 0,1%-ának célpontja Azerbajdzsán. Ezek a számok önmagukban nem nagyok, de a jó gazdasági kapcsolatok mindkét fél számára előnyösek³².

Az EU kereskedelme Azerbajdzsánnal			Azerbajdzsán kereskedelme az EU-val		
Év	IMPORT %	EXPORT %	Év	IMPORT %	EXPORT %
2009	0,61	0,14	2009	26,76	45,49
2008	0,68	0,16	2008	28,26	57,67
2007	0,51	0,12	2007	29,35	28,56
2006	0,40	0,69	2006	30,86	56,89
2005	0,21	1,14	2005	29,85	54,20

European Union, trade of goods with Azerbaijan. Adatok forrása: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113347.pdf Letöltés ideje: 2013. január 20.

³⁰ EU-Azerbaijan Bilateral Trade, http://ec.europa.eu/delegations/azerbaijan/eu_azerbaijan/trade_relation/bilateral_trade/index_en.htm, Letöltés ideje : 2013. jan. 20.

³¹ Azerbaijan, EU Bilateral Trade and Trade with the World, 2011. január 18.: http://www.trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/trade_113347.pdf, Letöltés ideje : 2013. jan. 20.

³² Az EU számít Azerbajdzsán részvételére a már korábban említett Nabucco projektben, mely által csökkenne az orosz gázfüggés.

VI. A magyar-azeri kapcsolatok

A kapcsolatok kezdete

Az magyar-azeri kapcsolatok egészen a régmúlt időkre nyúlnak vissza, hiszen az azerbajdzsáni és a magyar nép kialakulása több évszázadon keresztül egybeforrt. A két nép kialakulása azonos etnoszkópon alapul, melyek névlegesen a kimmerek, szkíták, hunok, szabirok, avarok, bulgárok és a kazárok.

A szakértők szerint a fentebb említett népcsoportok valószínűleg egy időben vándoroltak a Kárpát-medencébe, ahol Magyarország jelenleg helyezkedik el, s a Kaukázus térségébe, melynek déli része három nemzet otthona. Ez a három ország Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán.

Azerbajdzsán a középkorban egymást viszonylagos gyakorisággal követő kalifátusokhoz és kánságokhoz tartozott, a Perzsa Birodalom része is lett, majd Oroszország olvasztotta be. A térség és Magyarország között az államközi kapcsolatok már a középkorban kialakultak.

A 15. században Azerbajdzsán államalapítója, Uzun Haszan több európai országgal, köztük Magyarországgal is diplomáciai kapcsolatokat kezdeményezett. Magyarország tagja volt az Oszmán Birodalom ellen, Velencével közösen kötött szövetségnek. Pontos tudomásunk van róla, hogy Uzun Haszan az otlugkeli csatában (1473) II. Mehmed szultántól elszenvedett vereségét követően fogadta Mátyás király követét.

Az azeri-magyar kapcsolatokat vizsgálva rendkívüli fontosságú a hadifoglyokkal való bánásmód. Köztudott, hogy az I. világháborúban Oroszország és Magyarország egymás ellen harcoltak. A háború eredményeként magyar katonák tízezrei kerültek hadifoglytáborokba, szétszórva a hatalmas Oroszország egész területén.

Azerbajdzsán ekkor az Orosz Birodalomhoz tartozott, s mint ilyen, ide is kerültek magyar hadifoglyok, még hozzá igen nagy számban.

A demokratikus Azerbajdzsán kikiáltását követően az újonnan létrejött azeri kormány első rendelkezései között szerepelt, hogy a magyar hadifoglyokat szabadon bocsássák. Ezt Oroszországban senki sem tette meg, még a cár sem, majd a kommunista kormány sem.

Magyar hadifoglyok ezrei váltak szabaddá, s az azeriek ezen gesztusa még közelebb hozta egymáshoz az egyébként a nagyhatalmak elhelyezkedése miatt egymás ellen harcolni kényszerült magyarokat és azerieket³³.

A II. világháborúban ismét egymás ellen kellett harcolnia a barátságban álló két népnek. A Szovjetunió ellen harcoló csapatok résztvevőit Azerbajdzsán területén lévő hadifoglytáborokba szállították. Egy magyar túlélő, Cseh József, írásaiban is megörökítette az akkori eseményeket, melyeket, mint hadifogoly élt át³⁴.

Mi sem bizonyítja jobba, az azeriek baráti gesztusait, mint egy túlélő leírásai. Cseh József visszaemlékezései szerint a táborban elhunyt hadifoglyokat az azeriek külön katonatemetőkben hantolták el, s mialatt ezen temetőket a Szovjetunió egyéb területein többnyire felszámolták, megszüntették, addig Azerbajdzsán napjainkig megőrizte, rendben tartja és gondozza is azokat.

A hadisírok rendben tartása az egyik legfontosabb baráti gesztus, melyet az azeriek tiszteletben tartanak. Mára Azerbajdzsán területén két magyar katonatemető maradt fenn, ezeknek a rendezése máig tart.

A XX. században a két ország sorsa számos hasonlóságot mutat azon oknál

³³ 2012. november 29: Azerbajdzsán–Magyarország: A kultúrák párbeszéde elnevezésű nemzetközi konferencia előadásai.

³⁴ A könyv címe: *Azerbajdzsán a sorsomban, Egy volt magyar hadifogoly visszaemlékezései. Kiadás éve: 2008.*

fogva, hogy Azerbajdzsánban és Magyarországon hasonló politikai folyamatok mentek végbe. Az Orosz Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnését követően mindkét nép önálló államot hozott létre 1918-ban.

A II. világháborúban a két ország kapcsolatai a szocialista országok blokádjának keretében fejlődtek tovább.

Azerbajdzsán függetlensége utáni időszak

Elmondható, hogy a két ország közötti viszony a kölcsönös bizalmon és segítőkészségen alapszik, melyek a mai napig jellemzők Azerbajdzsán és Magyarország viszonyára.

A Magyar Köztársaság Kormánya valamint az Azerbajdzsáni Köztársaság Kormánya között több együttműködésről szóló megállapodás is született.

Ilyen például az oktatási, tudományos és kulturális együttműködésről szóló egyezmény, melynek célja a két ország kultúrájának kölcsönös megismertetése³⁵, a tudományos és kulturális intézmények, valamint kutatóintézetek közötti közvetlen kapcsolatok és együttműködések elősegítése, továbbá a felsőoktatási intézmények közötti együttműködések támogatása, melyek az azeri-magyar kapcsolatok fellendítéséhez vezetnek³⁶.

A kormány, az Európai Unió célkitűzéseivel összhangban, az oktatási és kulturális kapcsolatok fejlesztésével kívánja elősegíteni az Azerbajdzsáni Köztársaság demokratizálódási folyamatának felgyorsítását, e folyamatok eredményeinek megerősítését és továbbvitelét³⁷.

Azerbajdzsán és Magyarország « a közöttük lévő baráti kapcsolatok megerősítése érdekében, a népeiket összekötő kapcsolatok megszilárdításáért és a két ország közötti oktatási, tudományos valamint kulturális együttműködés fejlesztéséért » a kölcsönös együttműködés megszilárdításában állapodtak meg 2011-ben.

A megállapodásba belefoglalták, hogy ösztönözni fogják a felsőoktatási tisztségviselők, egyetemi oktatók és tudósok cserelátogatásait, és segítik a közöttük létrejövő együttműködések. Kulturális és tudományos területeken lehetővé teszik a küldöttségek cseréjét is.

Ösztönözni fogják az oktatási, kulturális, valamint kutatóintézetek közvetlen és tudományos kapcsolatteremtését, az oktatók cseréjét. Hangsúlyt fektetnek a felsőoktatási intézmények és kutatóközpontok szakmai tudás- és tapasztalatcseréjére tudományos, műszaki illetve közigazgatási területeken.

Megállapodtak ezeken túl a két ország felsőoktatási intézményeiben rendelkezésre álló képzési lehetőségek bővítéséről, kiemeltképp a műszaki, orvostudományok és technológia területein. Fontos, hogy a felek az egyetemek közötti együttműködés keretében kölcsönösen elismerik a másik fél által kiadott iskolai bizonyítványokat, okleveleket és diplomákat, megteremtve ezáltal az egyenértékűséget.

Az együttműködés továbbá kiterjed az irodalom- és zeneművészet, film, televízió, rádió, építészet, könyvkiadás,

³⁵ Kormányrendelet a két ország együttműködéséről, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0800195.KOR, Letöltés ideje : 2013. nov. 12.

³⁶ Előterjesztés a Kormány részére a Magyarország Kormánya és az Azerbajdzsáni Köztársaság Kormánya közötti oktatási, tudományos és kulturális együttműködésről szóló egyezmény kötelező hatályának elismeréséről és kihirdetéséről, <http://www.kormany.hu/download/b/05/c0000/Azeri%20el%C5%91terjeszt%C3%A9s%20.pdf>, Letöltés ideje : 2013. nov. 12.

³⁷ *A magyar kormány külpolitikája*. Az idézet forrása: <http://www.kormany.hu/hu/dok#!DocumentSearch>, Letöltés ideje : Letöltés ideje : 2013. nov. 12.

múzeum- és levéltár igazgatás területeire is.

A nemzeti könyvtárak között közvetlen szakmai együttműködés fognak kiépíteni. A felek egymás nyelvének elsajátítását is ösztönzik és támogatják.³⁸

Fontos előrelépés volt, hogy 2012 decemberében, az azeri fővárosban megnyitották az első magyar kereskedő-házat. A kereskedőházi rendszerrel a kormány, a magyar kis- és középvállalkozások versenyképes termékekkel és szolgáltatásokkal való megjelenését támogatja a magas növekedést produkáló keleti gazdaságok piacain.

A bakui kereskedőház a Széchenyi Kereskedelmi Bank szerepvállalásával valósult meg, s főként ennek köszönhető, hogy létrejött a Budapest-Baku közvetlen repülőjárat. A magyar államtitkárság elmondása szerint az elmúlt időszakban közel 40 vállalattal folyt egyeztetés, melynek eredményeképpen a magyar vállalatok már konkrét termékeket és szolgáltatásokat fognak értékesíteni.

Számos esetben már a szerződéskötés elején állnak, valamint olyan vállalatok is vannak, amelyek finanszírozási csomag kidolgozásán munkálkodnak a kinti vevők számára, amelybe a Széchenyi Bankot is bevonják. A vállalatok egyharmada az építőiparban tevékenykedik, de igen magas az agrár-, a gyógyszer- illetve az információtechnológia területe iránti érdeklődés is.³⁹

A személyi kultusz és az azeri-örmény viszony

Azerbajdzsán immár több alkalommal megpróbálkozott az országában lévő „személyi kultusz” exportjára, gondoljunk csak Mexikóra vagy éppen Volgográdra. Export-tevékenységének következő célpontjául pedig Budapestet választotta.

Nem hivatalos értesülések szerint titkos háttértárgyalások zajlanak egy park létrehozására, amit azeri pénzből finanszíroznának, és ahová akár egy Aliyev szobor is kerülhet. A világon szinte mindenhol komoly tiltakozások kísérik a parkokba emelt Aliyev szobrok megjelenését, s ahol lehet, időben meg is akadályozzák azt.

A park illetve a szobor létrehozásának hírére felhördültek a magyarországi örmények. Az azeriek a városligeti park felállítása mellett azzal érvelnek, hogy az örményeknek is van Budapesten közterük. Valóban van örmény elnevezésű köztér, azonban az örmény - egyes kutatási eredmények szerint - a Honfoglalás óta egyik nemzetalkotó kisebbsége az ország-nak⁴⁰ s ükapáik, nagyapáik 1848-ban és 1956-ban is készek voltak életüket és vagyonukat áldozni a hazáért.

Az Aradi vértanúk közül ketten is örmények voltak: Lázár Vilmos és Kiss Ernő. A magyarországi örményeknek nem csupán örmény elnevezésű közterük, hanem önkormányzatuk, templomuk, kulturális központjuk, kiállításai, újságjuk, itteni magyar életük is, sőt több évszázados múltjuk a magyar történelem-

³⁸ Nyelvészajátítást segítő könyv például: Kenessey Mária : *Azerbajdzsán-magyar társalgás*. Budapest. 2010. Turisztikai kiadvány például: Obrusánszky Borbála : *Azerbajdzsán*. Budapest. 2011. Kultúra megismerését segítő kiadvány például: Rőja Tagijeva : *Az azerbajdzsáni szőnyeg*. Dürer Nyomda. Budapest. 2011

³⁹ « Hungarian trade house active in Baku. », http://www.bbj.hu/business/hungarian-trade-house-active-in-baku-_65319, Letöltés ideje : 2013. nov. 12.

⁴⁰ Avedikian Viktória-Dr. Dzsotjánne Krajszir Piroska : *Magyarországi örmények*. Körtánc füzetek. 1998.

ben, tele hősökkel, nagy tudósokkal és művészekkel.⁴¹

A magyar-azeri kapcsolatokra jótékony hatással volt a nemzetközileg nagy visszhangot kapott Safarov-kiadatás. Ramil Safarov a magyarországi Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre a NATO békepartnerségi programjának keretében érkezett három hónapos nemzetközi intenzív angol nyelvtanfolyamra 2004. január 11-én.

A tanfolyamra a fiatal katonatisztek a volt szocialista országokból jöttek, általában országonként két-két fő. A tanfolyam ideje alatt érlelődött meg Ramil Safarovban a gondolat, hogy az 1992. február 26-i azeri-örmény összeállítás – sok polgári áldozatot követelő fegyveres konfliktus – évfordulóján, azaz 2004. február 26-án, az azeri áldozatok miatt mintegy « elégtételt vegyen », s megölje mindkét örmény hallgatóságát. A merényletet az egyik szerencsésen túlélte, míg a másikkal kegyetlenül végzett.

A vádlott részbeni beismerő vallomása, a tanúk kihallgatása, a szakértői vélemények, elmeorvosi szakértők és orvosi szakértők véleményei, a felmutatott bűnjeltek és az ismertetett iratok alapján a Fővárosi Bíróság 2006. április 13-án Ramil Safarov vádlottat bűnösnek találta. Az ítélet életfogytig tartó fegyházbüntetés, amelyből legkorábban 30 év elteltével bocsátható feltételes szabadságra. Ezt egészítette ki 10 évi, a Magyar Köztársaság területéről való kiutasítás⁴².

Az ítélet meghozatalát követően Azerbajdzsán folyamatosan kérte az elítélt átadását egy 1983-as Európa Tanács egyezményre hivatkozva annak érdekében, hogy büntetésének hátralevő részét azerbajdzsáni börtönben tölthesse, melyet a magyar kormány sorra visszautasított, egészen 2012-ig. 2012. augusztus 31-én Magyarország végül átadta Safarovot az azeri kormánynak, aki hazájában kegyelemben részesült, s nemzeti szimbólummá vált.

Miután megtörtént Safarov Azerbajdzsánnak való átadása⁴³, Örményország megszakította diplomáciai kapcsolatait Magyarországgal, melyre a magyar diplomácia történetében 45 éve nem volt példa⁴⁴.

A kiadatásra reagálva a nemzetközi közösség felbolydult, s különböző elképzelések születtek arra vonatkozóan, hogy Magyarország kormánya miért adta át Azerbajdzsánnak Safarovot.

Összességében elmondható, hogy a kiadatást követően valamelyest ugyan felgyorsultak az azeri-magyar tervezett közös projektek, de jelentősebb változás nem tapasztalható.

A Magyar Posta a korábbi azeri elnök, Heydar Aliyev születésének 90. évfordulójára emlékvét adott ki, s valószínűleg 2014 nyarára lesz már hivatalos bélyeg is, amely a két nép iparművészetében fellelhető hasonló folklórmotívumokat fogja megjeleníteni. Megjegyzendő, hogy a Heydar Aliyev tiszteltére elkészített emlékvét az azeri nagykövetség teljesen

⁴¹ Például: Czetcz János, Bem vezérkari főnöke, a piski csata hőse és az argentin katonatiszti iskola alapítója; Agárdy Gábor Nemzet Színésze díjas, Kossuth-díjas, kétszeres Jászai Mari-díjas magyar színművész, ikon- és portréfestő; Moldován Stefánia Liszt Ferenc-díjas magyar opera-énekesnő; Hallósy Miklós gyémántdiplomás erdőmérnök; Jankovics Marcell rajzfilmrendező, művelődéstörténész, könyvillusztrátor;

⁴² Forrás: Fővárosi Ítéltábla ítélete

⁴³ Ellen Barry : « A Hero's Welcome for a Convicted Killer Reignites Tensions », *The New York Times.*, 2012. szept. 5., http://www.nytimes.com/2012/09/05/world/europe/pardon-reignites-azerbaijan-armenia-tensions.html?_r=0 Letöltés ideje: 2013. november 12.

⁴⁴ 1967-ben a hatnapos háború miatt Budapest szakította meg diplomáciai kapcsolatait Izraellel, mely elhidegülés 20 évig tartott. 1988. március 14-én érdekképviseletet állítottak fel Budapesten és Tel-Avivban a felek.

önállóan finanszírozta és jelentette meg. Azerbajdzsáni illetékesek elmondása szerint amennyiben Magyarország igényt tart rá, úgy náluk is adnak ki magyar tematikájú bélyeget. A két ország közötti könnyebb kapcsolatfelvétel érdekében Baku és Budapest között közvetlen repülőjárat működik. Az út átszállással közel 10 óra, mely a közvetlen járattal kevesebb, mint felére csökkent, ráadásul az anyagiakat illetően is jóval kedvezőbb áron juthatunk el egyik fővárosból a másikba⁴⁵.

Különböző rendezvények is segítik a két ország közötti kapcsolatok további bővítését, ilyen például az Azerbajdzsán–Magyarország: A kultúrák párbeszéde elnevezésű nemzetközi konferencia is, melyet évente rendeznek meg a budapesti azeri nagykövetségen⁴⁶.

Gazdasági kapcsolatok

A Dél-Kaukázus államai közül Magyarország külkereskedelmi forgalma a legdinamikusabban Azerbajdzsánnal fejlődik. Az azeri-magyar kereskedelmi forgalom 2003-ban 5,74 millió euró volt, majd 2009-ben már elérte a 61,37 millió eurót, mely tízszeres növekedést jelent 6 év alatt.

A forgalom jellemzően magyar exportból áll, ahol túlsúlyban vannak a gépek, a szállítási eszközök, gyógyszerek, és élelmiszerek. Az azeri import értéke minimális. Érdekes, hogy magyar-azerbajdzsán viszonylatban nem szerepel adat kölcsönösen működtető befektetésekről a Magyar Nemzeti Bank nyilvántartásában.

Magyarország 2011-ben mintegy 75 millió dolláros áruforgalmat bonyolított le a dél-kaukázusi muszlim állammal. Ez 0,3%-a Magyarország teljes külkereskedelmének, s sajnálatosan 10 millió euróval kevesebb, mint a 2010-es érték.

Annak ellenére, hogy a hatalmon lévő kormány előszeretettel hangsúlyozza, hogy Baku jelentőségét csak az új kormány fedezte fel, valójában a kapcsolat alapjait az előző kormányok alapozták meg: 2004-ben nyílt meg az azeri nagykövetség Budapesten, 2009-ben a magyar Bakuban.

A két ország közötti kapcsolatoknak nem tett jót, mikor egy magyar országgyűlési képviselő nemzetbiztonsági okokra hivatkozva a kormányban és a parlamentben ülő kettős állampolgárságú izraeli-magyar állampolgárok listázását javasolta, mert Baku lakosságának nagy része zsidó származású.

A kapcsolatokat az is rontotta, hogy Gyöngyös városa testvérvárosi megállapodást írt alá a hegyi-karabahi Susa városával.

	Kivitel		Behozatal	
	2008	2009	2008	2009
Élelmiszer, ital, dohány	3,99	3,8	0,00	-
Nyersanyagok	0,12	0,12	-	-
Energiahordozók	-	-	-	-
Feldolgozott termékek	22,56	20,54	0,01	0,00
Gépek, gépberendezések	31,59	36,9	0,02	0,00
Összesen	58,28	61,37	0,02	0,00

Adatok forrása: <http://www.ngm.gov.hu/data/cms2066990/Azerbajdzsan.pdf>

A Magyarország és Azerbajdzsán közötti kereskedelmi kapcsolatok az informatika és infokommunikációs adatátviteli fejlesztések terén jelenthet nagy előrelépést, így az együttműködési megállapodásokat tekintve ezen területeken alakítanak ki szoros kapcsolatokat.

Azeri szakértői csoportok látogatnak hazánkba, s magyar szakértők és cégek is utaznak Bakuba. A kölcsönös delegációs látogatások is ösztönzik a két ország közötti kapcsolat fejlődését.

⁴⁵ Nigar Orujova (2013): « Low-cost Baku-Budapest flights start functioning », *AzerNEws*, <http://www.azernews.az/azerbajjan/55556.html>, Letöltés ideje: 2013.március 10.

⁴⁶ Forrás: Azerbajdzsán–Magyarország: A kultúrák párbeszéde elnevezésű nemzetközi konferencia, 2012. november 29.

Összegzés

Az egykori keleti blokk megnyitásával és az Európai Unió bővítésével, egy korábban igen kevés figyelmet kapott térség húzódik egyre közelebb Európához: a Kaukázus. Azerbajdzsán, a Dél-Kaukázus muszlim állama, gazdasági függetlenségének kikiáltásától fogva hihetetlen ütemben fejlődik.

Az ország gazdagsága egyértelműen olajtartalékainak köszönhető. Kihívást jelent számára, hogy diverzifikálja gazdaságát, mert a túlzott olaj exportra való támaszkodás sebezhetővé teszi. Az olajárak bármilyen irányba való nagy kilengése, az azeri gazdaságra is óriási hatással van.

Az azeri-magyar kapcsolatokat tekintve elmondható, hogy bár a két ország között vannak kisebb nézeteltérések, ezek szépen fejlődnek.

Az utóbbi évtizedben számos előrelépés történt a két ország közötti együttműködés elmélyítésére, s mindkét fél támogatja a jövőbeni partnerség továbbfejlesztését.

Az együttműködés kulturális téren a legerősebb. Nem csupán a felsőoktatási intézmények keretein belül, hanem egymás kultúrájának megismerése céljából szervezett rendezvényeken keresztül is igyekeznek közelebb hozni egymáshoz a magyar és azeri embereket.

2013 őszén a Campus Hungary előadást tartott a magyarországi továbbtanulási lehetőségekről a bakui fiataloknak, s az azeri fiatalság szívesen jön Magyarországra tanulni, vagy szakmai gyakorlatra. A Balaton parton az azeri kultúrát, táncot és hagyományokat bemutató műsorral léptek fel a bakui fiatalok a 2013. nyarán Balatonfüred nagyszínpadán megrendezett nemzetközi fórumon.

A fenti írásban kifejtettek a szerző magánvéleményét tükrözik, mely nem feltétlenül egyezik az Europa Varietas Intézet álláspontjával.

A szerzőről :

Herczeg Adrienn az Europa Varietas Intézet gyakornoka, nemzetközi tanulmányok szakos hallgató a veszprémi Pannon Egyetemen.

adrienn.herczeg5(kukac)gmail(pont)com

AZ EDDIG MEGJELENT EuVI ELEMZÉSEK LISTÁJA :

<http://www.europavarietas.org>*(...) Golovics József***Sarkozy elnökségének összefoglalása a kampányban tett ígéretei tükrében***A francia elnök mérlege*

2012.03.28. - EuVI Elemzések IV./2

*Türke András István***Az új magyar alkotmány külpolitikai szemszögből***A magyar alkotmányozás rejtett csapdái és néhány nemzetközi példa*

2012.01.04. - EuVI Elemzések IV./1

*Türke András István***A Keleti Partnerség***A lengyel „nagyhatalmi politika” és az EU szomszédságpolitika kudarcának eredménye?*

2011.11.30. - EuVI Elemzések III./4

*Schlenker Ádám***Elitelméletek Kelet-Közép-Európában és Magyarországon***Az 1989-es rendszerváltás után*

2011.10.21 EuVI Elemzések III./3

*Türke András István***Szerbia az EU-integráció útján : tények a „kincstári optimizmus” mögött***Hogyan célszerű kezelnie a szerb kérdést a magyar uniós elnökségnek?*

2011.01.27. - EuVI Elemzések III./2

*Türke András István***Erős elnökséggel az erős Európáért (?)**

2011.01.06. - EuVI Elemzések III./1

*Türke András István (szerk.)***A szlovén elnökségtől a lengyel elnökségig***Szerzők : Bródy Anikó; Horbulák Zsolt; Kinga Torbicka; Dr. Türke András István Ph.D; Dr. Hosszú Hortenzia Ph.D; dr. Pusztai Dávid; Velich Katalin*

2010.09.22. - EuVI Elemzések II./8

*Türke András István***Lengyel külpolitika az elnökválasztás után***(Több mint stílusváltás?)*

2010.07.21. - EuVI Elemzések II./7

*Türke András István***Az új magyar külpolitika várható irányvonalai***Hungary is facing a value-oriented change*

2010.05.27. - EuVI Elemzések II./6

*Türke András István***Kína világpolitikai törekvései**

2010.05.10. - EuVI Elemzések II./5

Türke András István

A Dakar Rally biztonsági kockázatai Afrikában

2010.04.25. - EuVI Elemzések II./4

Marton Péter - Türke András István

Nemzetközi szélsőséges politikai tendenciák

(Iszlám fundamentalizmus, szélsőséges mozgalmak Európában, Ázsiában, Dél-Amerikában)

2010.04.14. - EuVI Elemzések II./3

Türke András István

La restructuration de l'industrie militaire en Hongrie (1988-2010)

(A magyar védelmi ipar átstrukturálódása az EU közös védelmi iparának kialakulása tükrében)

2010.02.18. - EuVI Elemzések II./2

Türke András István

A szlovák államnyelv-törvény legújabb módosításai

Avagy hogyan tovább Knut Vollebaek főképviselő úr

2010.01.18. - EuVI Elemzések II./1

Türke András István

Franciaország és az EU bevándorlási problémái

Az immigráció probléma vagy gazdasági szükségszerűség?

2009.06.25. - - EuVI Elemzések I./4

Türke András István

Kudarcra ítélt-e a Nabucco-projekt?

Az EU energiapolitikai lehetőségeiről világpolitikai perspektívában

2009.04.29. - EuVI Elemzések I./3

Türke András István

Franciaország reintegrációja a NATO katonai struktúrájba

« Ment is, meg nem is, köszönt is meg nem is, vitt ajándékot meg nem is »

2009.04.03. - EuVI Elemzések I./2

Türke András István

« Eco(il)logique » : a környezetvédelem, mint a válság megoldásának csodafegyvere (?)

Milyen valódi lépéseket kéne megtenni az EU-nak a válság kezelésére ?

2009.03.06. - EuVI Elemzések I./1

EUROPA VARIETAS INTÉZET

<http://www.europavarietas.org>

EuVI ELEMZÉSEK | ISSN : 2061-9812 | **Kiadó** : Europa Varietas Alapítvány – 1135 Budapest, Szent László út 15. 5. em. 8. | **Felelős szerkesztő** : Türke András István Ph.D | © 2009–2013
Megrendelés : [info\(kukac\)europavarietas\(pont\)org](mailto:info(kukac)europavarietas(pont)org)

© Minden jog fenntartva. Tilos a jelen kiadvány egészének vagy egyes részeinek, valamint formai elemeinek és illusztrációinak felhasználása, a kiadó előzetes engedélye nélkül.